
**KURAKLIĞI ÖNLEMENİN YA DA ÇARE OLMAK ÜZERE
DÜZENLENEN RİTÜELLER:
KARS VE ARDAHAN ÖRNEKLERİ**
RITUALS HELD FOR PREVENTING OR BEING A REMEDY FOR DROUGHT
EXAMPLES OF KARS AND ARDAHAN

Berivan VARGÜN*

Öz

Ritüeller, toplumsal yaşamda yarattıkları etkiler ile günlük yaşam pratiklerinin temel dinamikleri olma özelliği gösterirler. Ritüellerin kültür içindeki önemi, işlevleri ve özellikle günlük yaşam süreçlerindeki etkileşim ağları, ait olunan kültürün değerlerini sergilemesi açısından önemlidir. Sosyo-kültürel değerler sistemi içinde ritüeller; görünen anlamlarının yanı sıra simgesel çeşitli motiflerle bezenerek başkaca anlamlar sergilemektedirler. Açıklayamadığı durumlar karşısında insan, içinde yaşadığı kültürel ardıla göre değişkenlik gösteren pratikler ve ritüellerle; iklim, çevresel faktörlere, coğrafi ve kültürel koşullara çeşitli çözümler üretmeye çalışmıştır. Ekonomik uğraşları yağmura gereksinim gösteren tarım toplumları, kurak mevsimlerde yağmuru kontrol etmek için karmaşık büyüsel-dinsel pratiklere ve ritüellere başvururlar.

Yağmur Duası ritüellerine bakıldığında, uygulamalar sırasında dini motiflerin ağır bastığı görülmekle birlikte, dua öncesi ve sonrasında yapılan pratikler ayrıntılı incelendiğinde din dışı farklı motiflerle de karşılaşılabilir. Yağmur duası sırasında sergilenen pratikler ve uygulamalar bölgeden bölgeye çeşitlilik göstermektedir. Kars'ın Alaca köyü (ve çevre köyler) ile Ardahan'ın Çağlayık köyünde gerçekleştirdiğimiz derinlemesine görüşme ve gözleme dayanan çalışmada, kuraklığı önlemek ya da çare olmak üzere düzenlenen ritüellerin iki şekilde gerçekleştiğini görmekteyiz. Bunlardan birincisi İslami motifleri içinde barındıran ve köylerin çevresinde açıklık alanlarda, dağ başlarında ya da köyün yakınındaki şehitlikte gerçekleştirilen, tüm köylünün katıldığı ve sonrasında kurban kesilerek yemek ikramı yapılan "Yağmur Duası" ritüeli, ikincisi ise çocuklar tarafından bir çalı süpürgesinin gelin gibi süslenecek köyün içerisinde kapı kapı dolaştırılarak gerçekleştirilen "Buka Barane" (Yağmur Gelin) uygulamasıdır. Çalışmamızda her iki uygulama yapısal işlevsel açıdan incelenmiş olup bu pratiğin ifade ettiği farklı anlamlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ritüel, Yağmur Duası, Gelenek, İnanç

* Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
E-mail: berivanvargun@ardahan.edu.tr

Abstract

Rituals are the basic dynamics of daily life practices with the influences they have in social life. The functions of rituals in cultures and especially their networks of interaction in life processes are important in that they display the values of the culture individuals belong in. Rituals in the system of socio-cultural values are embellished with various symbolic motifs and they display meanings other than the visible meanings. Encountering the situations they cannot identify, humans have tried to find solutions to climate, environmental factors and geographical and cultural conditions through practices and rituals which vary according to the culture they have. Communities who need rain in their pursuit- especially agricultural societies resort to complex religious-magical practices and rituals to control rainfall in dry seasons.

A close look at rain prayer shows that religious motifs are prevalent during the ritual, but detailed analysis of the practices prior to and after the prayer makes it clear that there are also motifs outside religion. Practices made during rain prayer vary from region to region. We found in in-depth interviews and observations in the Alaca village of Kars province and in the villages nearby that the rituals held as prevention of or a remedy for drought were performed in two ways. One of them is the ritual of rain prayer which contains Islamic motifs and which is performed in the open areas, in the mountains around the village or in graveyard for martyrs near the village, in which all the villagers participate and which ends by sacrificing an animal. The second is the practice of “Buka Barane” (rain bride) which is performed by decorating a twig broom just like a bride and carrying it in the village by children. This study analyses both practices in terms of function and tries to reveal the different meanings it has.

Keywords: Ritual, Pray of Rain, Tradition, Belief

Giriş

Ritüeller, toplumsal yaşamda yarattıkları etkiler ile günlük yaşam pratiklerinin temel dinamikleri olma özelliği gösterirler. Ritüellerin kültür içindeki önemi, işlevleri ve özellikle günlük yaşam süreçlerindeki etkileşim ağları, ait olunan kültürün değerlerini sergilemesi açısından önemlidir. Sosyo-kültürel değerler sistemi içinde ritüeller; görünen anlamlarının yanı sıra simgesel çeşitli motiflerle bezenerek başkaca anlamlar da içermektedirler.

İnsanoğlu kendisini etkileyen unsurlara karşı tarihsel ve kültürel süreç içerisinde çeşitli anlamlar ve değerler yüklemiş, yüklediği bu anlamlar ve değerleri günlük yaşam pratikleri (Vargün, 2017, s. 1083) ve simgesel motiflerle ifade etmiştir. Simgeler çok seslidir ve pek çok şeyi temsil edebilirler (Morris, 2004, s. 391). Efsane ve imgeler, insan toplumları tarafından iyice sınırlandırılan, yoğrulmuş ve taşınan bir kültürel bütünü yaratırlardır. Bu tarz yaratıların bazıları kendi köken ocaklarından çok uzaklara yayılmışlar ve onları başka türlü tanımayacak olan halklar ve toplumlar tarafından özümşenerek (Eliade, 1992, s. 10-11) kültürel miras yoluyla kuşaktan

kuşağa aktarılmışlardır (Vargün, 2017, s. 1083). Efsane ve simgeler gibi ritüellerde kuşaktan kuşağa aktarılan bir kültürel bütünün parçalarıdır.

“Tekrarlanan sembolik davranış biçimi olan ritüel, bireysellikten öte grup bilincini ve birlikteliğini ortaya koyan duygusal bir kanal, yeni bilgi ve tecrübeler için bir rehber olarak geçmişi günümüze, günümüzü de geleceğe bağlayan bir bağıdır” (Karaman, 2010, s. 229).

Ritüel *“uygun zamanlarda yerine getirilen ve sembollerin de kullanılabilirdiği sık sık tekrarlanan bir davranış modelidir” (Marshall, 1999, s. 623).*

Ritüeller toplumsal belleğin tekrar tekrar kuruluşunu sağlayarak, toplumsal bilginin yeni kuşaklara aktarılması işlevini yerine getirirler. Hatırlamayı ya da unutmamayı sağlayan ritüellerin tekrara dayalı döngüsel yapısı değişerek de olsa toplumsal yapının sürekliliğini sağlar. Dini törenler, düğünler, cenazeler, kutlamalar, şenlikler, festivaller, yıl dönümleri, bayramlar vasıtasıyla ortaklık duygusunu inşa eden toplum bunların sürdürülmesiyle varlığını devam ettirebilir (Murtezaoğlu, 2012, s. 345). Genel olarak ritüel kavramı, hangi amaç için yapılıyor olursa olsun sonuçta toplumsal bir işlevi yerine getirir. Başlangıcında dinsel bir çerçevede ortaya çıkan bir ritüel sonuçta toplumsal bir amaca hizmet eder. Bu anlamda inanç, ortaklık duygusundan dayanışmaya giden süreçte toplumsal bir işlevi yerine getirmede temel rol oynar (Murtezaoğlu, 2012, s. 345-346).

Durkheim’in saptadığı biçimiyle ritüellerin toplumsal işlevlerini Metin And şöyle özetlemektedir:

1. *Ritüeller, bireyi toplumda yaşamak için toplumun gerektirdiği düzen bağının sıklığına, acı çekmeye hazırlar; bu yolda onu eğitir.*
2. *Ritüel, bireyleri bir araya getirir; bireyler arasındaki toplumsal bağları güçlendirir; ortaklığı pekiştirir.*
3. *Ritüelin toplumda canlandırıcı bir işlevi vardır. Toplumun ilişkinlerini kalıtlarının bilincine vardırır; geleneklerin sürmesi, inançların tazelenmesi, değer yargılarının, törelerin kökleşmesine yardım ederek toplumu canlı bir biçimde ayakta tutar.*
4. *Mutluluk verici işlev: Toplumun bir üyesi olmanın getirdiği mutluluk duygusunu verir. Özellikle toplumun bunalımlı dönemlerinde kişilerin coşku ve duygularını bir arada dile getirmelerine olanak tanıyarak bozulan dengeyi düzeltir (And, 2003, s. 307).*

Sosyo-kültürel değerler sistemi içinde ritüeller; görünen anlamlarının yanı sıra simgesel çeşitli motiflerle bezenerek başkaca anlamlar içermektedirler. Rappaport, ritüellerle iki farklı mesaj aktarıldığını belirtir. Bunların ilki, ritüelin yapısından kaynaklanan, sosyal ve kozmolojik düzenin değişmeyen yönleriyle bağlantılı

kurallarla aktarılan mesajlar, ikincisi ise, ritüelin izin verdiği veya gerektirdiği herhangi bir varyasyon tarafından taşınan, değişebilen mesajlardır. Ona göre ritüel, bu iki tür mesajın birbirine bağlı olduğu karmaşık bir iletişim şeklidir (Rappaport, 1992, s. 249-252).

İnsanların neyi önemli ve gerekli bulduğunu söylemelerinin yolu olan ritüeller, çok katmanlı ilişkiler ağı içinde, topluluk üyelerinin rollerinin düzenlenmesi ve topluluk bütünleşmesinin sağlanması işlevine sahiptirler. Ritüellerin bireysel ve toplumsal yaşamda kendini hissettiren etkileri kültürel bağlamda, farklı toplum tiplerinde farklı yoğunluklarda kendini göstermektedir. Ritüellerin icra edilme sıklık ve yoğunluğu toplum tiplerinde farklılaşabilmektedir (Karaman, 2010, s. 233-234).

Durkheim'e göre ritüel, sembolik hareketlerle, sembolik objeler kullanarak insanların, hayvanların ve bitkilerin döl yeteneklerini arttırmak, hastalıkları tedavi etmek, belâları önlemek, savaşlarda başarılı olmak, kadın ve erkeği erginlemek, lider seçmek, "kızgın" savaş yollarını "soğutmak", mevsimlerin, avın ve tarımın başarısını kesin kılmak gibi nedenlerle yapılmaktadır (Turner, 1982, s. 31).

Tarımın başarısını kesin kılmak, ekilen tohumdan verimli ürün almak, kuraklığı önlemek ya da var olan kuraklık dönemlerinde su ihtiyaçlarını giderebilmek amacıyla uygulanan ritüellere, genel olarak yağmur yağdırma ritüelleri hatta yaygın adıyla yağmur duaları denilmektedir. İnsanlık tarihine bakıldığında, tüm toplumlarda suyun taşıdığı önem büyüktür. Su yaşam kaynağıdır ve yaşamın devam edebilmesi için suya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzdendir ki "su kültü" Orta Asya'dan Anadolu'ya, Güney Hindistan'a kadar arınma, verimlilik, doğurganlık gibi uygulamaların merkezi olmuştur hiçbir şey yağmursuz, susuz yaşayamaz. Yağmur hayat verir; insanların, hayvanların, bitkilerin hayatının devamını sağlar. İnsanlar, özellikle kurak mevsimlerde yağmuru kontrol etmek için karmaşık büyüsel-dinsel pratiklere başvururlar (Demren, 2006, s. 76). Ekonomik uğraşları yağmura gereksinim gösteren toplumlar uzun süre yağmur yağmadığında, çeşitli yollara başvuran insan, içinde yaşadığı kültürel ardıla göre değişkenlik gösteren pratikler ve ritüellerle; iklime, çevresel faktörlere, coğrafî ve kültürel koşullara çeşitli çözümler üretmeye çalışmıştır. Anadolu'da özellikle geleneklerin ağır bastığı kırsal bölgelerimizde, kuraklığı önleme ya da kuraklık içinde iken bu duruma bir çare olarak, yağmur gereksinimini karşılamak üzere başvuru olan yollar arasında "Yağmur Duaları" gelmektedir.

Erginer'e göre yağmur yağdırma ritüellerinde dine ve büyüye bağlı uygulamalar iç içe geçmiştir. Namaz kılma, oruç tutma gibi dini içerikli uygulamaların yanı sıra elbiselerin ters giyilmesi, avuç içlerinin yere dönük olacak şekilde tutulması, belli sayıdaki taşlara dua okunup suya atılması, çömçe gelin ve benzeri adlar verilen kuklaların yağmur yağdırmak için ev ev dolaştırılması gibi uygulamalar, büyüye bağlı uygulamalar olarak karşımıza çıkarlar (Erginer, 1997, s. 211-213). Yağmur duası ritüellerinde yaratana dua edilir. Duanın karşılığı olarak ise yağmurun yağacağına

inanılır. Yağmur dualarının uygulanış şekilleri bölgeden bölgeye ve yöreden yöreye değişmektedir.

Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşamlarını tarım ve hayvancılıkla sürdüren insanlar için yağmur çok önemlidir. Ekilen topraktan verimli ürün alınabilmesi, hayvanların beslenebilmesi için su elzem ihtiyaçtır. Kuraklık dönemlerinde su ihtiyaçlarını giderebilmek ve geçmişte olduğu gibi bugün de kuraklığı önlemek amacıyla insanlar yağmurun yağmasını sağlamaya çalışmakta ve bu sebeple çeşitli yöntemlere başvurmaktadırlar.

Bulgaristan'ın Şumnu kasabasında çocukların duasının kabul olacağına inanıldığı için yağmur duasına çocuklarla birlikte çıkılır. On iki yaşına kadar olan kız çocukları da bu ritüele katılırlar. Toplu olarak namaz kılındıktan sonra İmamı takiben cemaat "Amin" dedikten sonra kız çocuklar hep bir ağızdan ve onları takiben de erkek çocuklar aynı şekilde bağırarak "Amin" derler (Gözaydın, 1972, s. 6312).

Kırgızlar, yağmur duası ile ilgili bilgileri her sene belli bir günde getirtilen bir adamdan öğrenirler. Bahsedilen adam, sar'a/epilepsi geçiren bir kimse gibi yere düşer, bayılır. Bu halde iken yeni senede olacak olaylar sorulur. O da senenin bolluk mu yoksa kıtlık mı, yağmurlu mu yoksa kuraklık mı, yeni senede neler olacaksa haber verir (Tanyu, 1980, s. 92). Kırgız tarihçilerinden Soltonov'un belirttiğine göre, ekin ve otun yetişmediği, yağmurun yağmadığı dönemlerde halk tarlaya giderek yağmur duası (tülöö) yapar (Mambetkaliyev, 1997).

Yağmurun yağması istenildiği zaman Dağıstan'da yağmur töreni düzenlenir. Düzenlenen bu törende bir adam veya çocuk, ağaç dallarıyla örtülür. Adına "Peşapay" ya da "Gudu/Gudi" denilen bu kişiyi, erkekler, gençler ve çocuklar bir konvoy halinde takip ederek köydeki evleri tek tek dolaşırlar. Törene katılanlar daha sonra Peşapay ile birlikte köyün dışına çıkar ve bir evliya mezarını ziyaret ederler ya da köyün çevresi dolaşıldıktan sonra Peşapay ile birlikte bir su kenarına gidilir, Peşapay su kenarına bırakılır. Okunan duadan sonra küçük taşlar toplanıp akarsuya atılır. Tüm bu uygulamalardan sonra ziyaret edilen evliya türbesinin yanına gidilir yemek pişirilir ve burada yenir. Dağıstan'ın başka bir yöresinde de çocuklar bir değneği yapraklarla donatır ve adına da "Godu Godu" denir. Ev ev dolaşan çocuklar "Godu goduyu gördün mü? / Ona selam verdin mi? / Godu oradan geçerken / Güzel havayı gördü mü? / Veren oğlu olsun / Vermeyenin kızı olsun ..." derler (Gözaydın, 1991, s. 105-108).

Ural dağlarının doğusunda yaşayan Başkurtların Tabın-Barın ve Ulu Katay, boylarında yağmur duasında elbiseleri ters giymek adeti yaygındır. İnan, "yağmur duasında elbiseyi ters giymek kuraklıktan dolayı halkın matemli olduğunu göstermek için olsa gerek" demektedir (İnan, 1972, s. 199-200).

Başgöz(1986, s. 16), Hindistan yağmur yağdırma törenlerinin Türkiye'dekilerle

benzerlik gösterdiğini ve ‘Kannada’ bölgesinde kurbağaya “doddu” denildiğini ayrıca İran’da da “dodu” sözcüğünün kurbağa ile eşanlamda tutulduğunu söylemiştir.

Hassan’a (2000, s. 101-102) göre ise, “Godu” veya “Kodu” çocukların törenlerinde güneş veya ay anlamını taşır; “Kodu” veya ”Doddu” güneş, ay kökenli kutsallığı simgeleyen ve çocuklarla bütünleşebilen bir ruh anlamındadır. Hassan, bu inancı şamanizme bağlamıştır.

Bonapart Körfezi’ndeki Avustralya yerlileri kuraklık dönemlerinde dua ederken yosun tabakasından su isterler. Buradaki yosun tabakası yağmur bulutunu sembolize etmektedir. Afrika’da Namalar’da yağmur için dua edilirken, Nyamwezler’de ise yağmur yağmadığı zaman biraz un, biraz hamur, bir keçi ve koyun hazırlanır. Davul çalınarak şeflerin mezarlarına gidilir, atalara dua edilir. Ritüeli yöneten şef keçi ve koyunun üzerine hamur sürer ve kurban kesilir. Kurban yemeğine şefin dışında herkes katılır (Örnek, 1995, s. 84-86).

Görüldüğü gibi dünyanın birçok yerinde yağmur yağdırma ritüelleri uygulanmaktadır. Türkiye’de yağmur yağdırma ritüellerine baktığımızda ise yağmur yağdırma ritüellerinin kimi yörelerde unutulmaya yüz tuttuğu, kimi yörelerde ise yöreden yöreye değişen farklı uygulamalar ve farklı adlandırmalarla varlığını sürdürmeye devam ettiği görülmektedir. Acıpayamlı’ya (1964, s. 227) göre yağmur duası ritüellerini genel olarak üç aşamada incelemek mümkündür. Bunlar:

1. *Törenlerin hazırlık ve yürüyüş safhası,*
2. *Törenlerin uygulama safhası,*
3. *Törenlerin ziyafet ve bitiş safhasıdır.*

Türk (2002, s.72-82), yağmur duası ritüellerini genel olarak iki alt gruba ayırabileceğimizden bahseder. Bunlar; Yağmur yağdırma ritüelleri ve yağmur dindirme ritüelleridir. Yine aynı çalışmada, ritüellerde yer alan motifler ise dinsel, büyüsel ve geleneksel motifler olarak üçe ayrılır. Töreni gerçekleştirenler dikkate alındığında yağmur yağdırma ritüellerinde iki farklı uygulamanın olduğu görülmektedir. Bunlar yetişkinler ve çocuklar tarafından gerçekleştirilen yağmur duası törenleridir.

Anadolu’nun çeşitli yörelerinde yetişkinler tarafından uygulanan yağmur yağdırma ritüellerinde genelde mekân olarak açıklık ve yüksek yerler seçilmektedir. Demren’in (2006, s. 85) araştırmalarına göre Ankara Mamak Ortaköy’de yapılan yağmur duası ritüeli yüksek bir tepeye çıkılarak gerçekleştirilmektedir. Bulut ve Karacagil’in (2018, s. 1777) İzmir’in Dikili ilçesinde yaptıkları çalışmada yağmur duasının, bir yatırım olduğu tepede yapıldığı bildirilmiştir. İçel Anamur’un Malaklar köyü, Bozyazı ilçesinin Lenger köyü ile Gülnar ilçesinin Çukurasma köyünde camide yapılan yağmur duasından sonra, herkes toplanır ve hocanın önderliğinde,

yüksek ve çevresi açık bir tepeye çıkılarak burada namaz kılınır dua edilir (Çıplak, 2002, s. 95). Şahin'e göre (2008, s. 117) "Tanrıyla ilgili ayinlerin pek çoğu dağların zirvesinde yapılmıştır, kurbanlar buralardan sunulmuş, bu mekânlar Gök Tanrı'ya en yakın noktalar olarak kabul edilmiştir". Kobya'ya (2014, s. 23) göre "yağmur duaları genel olarak Allah'a yakın olacağı düşüncesiyle yüksek olan yerlerde yapılmaktadır". Yağmur yağdırma ritüellerinin gerçekleştirilmesi için seçilen yerler "dağ kültürünü" çağrıştırmaktadır.

"Bütüncül olarak dinsel bir inanç sistemine ya da bir inanç sisteminde yer alan, eylemle desteklenen kendi içinde bütünleşmiş bir kesite antropoloji terminolojisinde kült adı verilmektedir" (Erginer, 1997, s. 41).

Örnek'e (2017, s. 141-142) göre kült, yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı ve onlara tapınıştır. Bu saygı ve tapınış duayı, kurbanı, belli ritleri gerektirmektedir. Tapınaklar, toplantı evleri, kutsal olarak bilinen alanlar, tepeler, mağaralar, nehirler, kült yeri olarak kullanılır. En önemlisi de bu amaçla toplanmış bir cemaat ile cemaati yöneten bir lider gereklidir.

Anadolu'da çocukların bir ağaç dalını, bir kepçeyi, bir çalı süpürgesini süsleyerek ve kadın kıyafetleri giydirerek kapı kapı dolaşmaları ve yiyecek toplamaları şeklinde gerçekleştirilen yağmur duası törenlerine çeşitli adlar verilmektedir.

Bunlar arasında çömçecik, kepçecik, kepçe gelin, gode, godegode, godugodu, göde, göden, dodo, dodu, bodibodi, bodi bostan, çullu, çullu kadın, gelin guk, çandır baba, su gelini, yağmur gelini, yağmur kızı, çalı, hucrik, kelis, eşek gelin etme (Başgöz, 1986, s. 14-15) çemçeli kız, çalı gezme, demir dodole, kossangalum, gelin gonk gibi isimlendirmeler de vardır (Türk, 2002, s. 70). Gaziantep'te, yağmur duası için kullanılan çömçe gelin çocuklar arasında bir oyuna dönüşmüştür. Çocuklar bu oyuna "Gelin Gok" derler (İnan, 1987, s. 480-481). Kars merkeze bağlı Alaca köyleri ve Alaca köyüne bağlı Güllüce merasında; Ardahan merkeze bağlı Çağlayık köyü ve çevre köylerde çocukların yaptığı yağmur yağdırma ritüellerine "Buka Barane" (Yağmur Gelini) adı verilmektedir.

Yöntem

Çalışmamız alan araştırmasına dayanmaktadır, Kars ve Ardahan illerinde 2018 yılı içerisinde yapılan ve halen yürütülmekte olan, inceleme konuları geçiş ritüelleri, gelenek ve görenekler, bir kültür değeri olarak kırsal alan yaşlılığı, ritüellerin sosyal/kültürel antropoloji açısından yaşanış ve varoluş biçimleri konularında yürütülen çalışmada, yağmur yağdırma ritüelleri de araştırılan konular arasında yer almıştır. Katılarak gözlem ve derinlemesine görüşme tekniği kullanılan çalışmada, açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formu kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme, öncelikle antropolojinin veri toplama tekniklerinden biridir. Günümüzde diğer sosyal bilim

dallarında da kullanılan bu teknik, araştırmacının alan çalışmasında ayrıntılı ve derinlemesine bir biçimde konuyu kavramasına yarayacak bir araçtır (Kümbetoğlu, 2015, s. 71-72).

2018 yılı içerisinde hafta sonu tatilleri, resmi tatiller, kurban bayramı gibi dönemlerde belirli aralıklarla araştırma alanında bulunulmuştur. Araştırma alanında bulunan zamanlarda katılımlı gözlem tekniği de çoğu zaman uygulanmıştır. Bu süreçte alan araştırması yürütülen köylerde, köy halkı ile uyumlu ve sorunsuz iletişim gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Günlük yaşam aktiviteleri arasında bulunan yemek yaparken ve sofraya hazırlanırken yardım etmek, sebze toplamak için bahçeye köylülerle birlikte gitmek, kadınların davetleri üzerine evlerine misafir olmak gibi planlanmamış aktivitelerde bulunmuş olmak, sürekli gözlem yapma ve veri toplama zeminini sağlamıştır. Katılarak gözlemlenirken araştırmacı, topluluğun bulunduğu yerde veya mekânda daima bulunmaya çaba gösterir; sosyal etkinliklere olabildiğince katılır ve sürekli gözlem yapma halinin yanı sıra sohbetlerle alan bilgisini elde eder. Katılarak gözlem “orada/alanda” olmaktır ve dışarıdan bakışın farkındalığıyla “içeride” yaşanan bakış açısını yakalamaya ve anlamaya çalışmaktır (Spradley, Hume ve Mulcock’tan akt.:Nahya ve Harmanşah, 2016, s. 22). Alan araştırması gözlem, görüşme, anket gibi pek çok unsuru içerse de öncelikle orada/alanda olmayı ve gündelik yaşama katılımı ifade eder. Alan araştırması, toplumsal ilişkilerin ya da süreçlerin akışını yakından inceleme ve anlama olanaklarını sunar. Sadece gözlem ve görüşme ile araştırmalarını gerçekleştirmeyi tercih edenler hem olayları ve pratikleri gözlemlemek hem de derinlemesine görüşmeler yapmak için bağlantılar kurarlar (Harmanşah ve Nahya, 2016, s. 17-30).

Kars ve Ardahan illeri Türkiye’nin doğusundaki sınır illeri olmaları bakımından, tarihsel süreç içinde çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapmış, çeşitli inanç ve uygulamalarla yoğrulmuş zengin bir kültürel birikime sahip “kentler” olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Kars ve Ardahan kentlerinin hem coğrafi konumlanışları, hem de kültürel birikim bakımından zengin olmaları, geleneksel kimi uygulamaların ve ritüellerin yaşanışını göstermesi açısından önemlidir. Ritüeller, toplumsal bütünlüğü sağlamaları açısından çeşitli işlevler üstlenirler. Çalışmamızda yetişkinler ve çocuklar tarafından yapılan yağmur yağdırma ritüelleri üzerine odaklanılmış olup, kuraklığı önlemek ya da çare olmak üzere düzenlenen ritüellere ilişkin inanç ve uygulamaların neler olduğu ve bu ritüellerin ifade ettiği farklı anlamları yorumlamaya çalışmak, araştırmamızın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu bağlamda yağmur yağdırma ritüellerinin yaşanışına ilişkin elde ettiğimiz veriler, kültürel değer ve pratikleri göstermesi açısından önemlidir.

Alaca (Kars) ve Çağlayık (Ardahan) Köylerinde Uygulanan Yağmur Yağdırma Ritüelleri

1. Yetişkinler Tarafından Uygulanan Yağmur Duası

Alaca köyü, Kars Merkez'e bağlı 80 haneli, 408 nüfuslu bir köydür. Köyün ekonomisi ağırlıklı olarak hayvancılığa dayanmakla birlikte, sebze ve meyveciliğe dayalı tarım da yapılmaktadır. Bunların yanı sıra köyün çevresindeki arazilerin bir kısmında ve köyün yaylalarında arıcılık yapılmaktadır. Köy çevre illerin ve büyük şehirlerin hayvan ihtiyacını karşılama potansiyeli oranında büyümeye çalışmaktadır. Köyün şehir merkezine uzaklığı 48 km.'dir. Köyde üç derslikli bir ilkokul bulunmaktadır.

Çağlayık köyü, Ardahan Merkez'e bağlı 58 haneli, 278 nüfuslu bir köydür. Köy başta İstanbul Esenyurt olmak üzere Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlere göç vermiştir. Köyde 35-40 hane aralığında kullanılmayan ev bulunmaktadır. Köyün ekonomisi hayvancılığa dayanmaktadır. Köyün şehir merkezine uzaklığı 21 km.'dir. Köyden kente göçün etkisiyle köy nüfusu gittikçe azalmaktadır. Köyde öğrenci sayısının yetersiz olması nedeniyle, köydeki ilkokul kapanmıştır.

Kars Alaca ve Ardahan Çağlayık köylerinde yağmur duasına genel olarak kuraklığın olduğu, yağmurun yağmadığı dönemlerde çıkılmış olmasına rağmen bu durum son yıllarda her iki köyde de farklılaşmıştır.

Alaca köyünde geçmiş yıllarda sadece kuraklık dönemlerinde gerçekleştirilen yağmur duası ritüeli, son yıllarda kuraklık olsun olmasın, yaz aylarında (Haziran, Temmuz aylarında) bereketi arttırmak, yağmurun yağmasını sağlamak ve özellikle kuraklık olasılığını önlemek amacıyla uygulanmaktadır. Bazı yörelerde yağmur duasına genelde Cuma günü çıktığı bilinmektedir (Demren, 2006, s. 79-85; Bulut ve Karacagil, 2018, s. 1775) ancak Alaca köyünde, yağmur duasına çıkmak için özel bir gün belirlenmez. Köyde yağmur duasına çıkılmasına karar verildiğinde, bu durum köy halkına duyurulur ve alınacak kurban parasını toplamak için birkaç kişi görevlendirilir. Bu kişiler ev ev dolaşarak para toplurlar, kurban katılanlar ekonomik durumlarına göre katkıda bulunurlar. Toplanan paraya göre kurbanlar alınır, alınacak kurban, koyun, keçi, koç veya dana olabilir. Bazen durumu iyi olan hayırsever vatandaşlar tek başlarına da kurban kesebilirler. Yağmur duasının yapılacağı gün kararlaştırıldıktan sonra gerekli hazırlıklara başlanır. Bu hazırlıklar için özellikle kadınlar kendi içlerinde organize olurlar. Duanın yapılacağı yere, kurban kesimi, pişirilmesi ve ikramı için gerekli mutfak malzemeleri, çay, şeker, su, meyve suyu gibi içecekler götürülür. Bunlarla birlikte, kadınlar evlerinde yaptıkları kek, kurabiye, börek vb. hamur işlerini de duanın yapılacağı yere götürürler ve dua bittikten sonra ikram ederler.

“Yağmur duası” ritüeline sabahtan başlanır, köy halkı toplanarak, kadın, erkek, yaşlı, çocuk ayırımı yapılmaksızın duanın yapılacağı yere gidilir. Alaca köyünde Yağmur Duası genellikle, şehitliğin yanındaki tepede, köylünün İnek Dağı adını verdiği dağda ya da arazisi köylüye ait olan Güllüce Yaylası’nda yapılır. Burada önemli olan duanın yüksek ve açıklık bir alanda yapılmasıdır. Yağmur duasına başlamadan önce abdestler alınır (herkesin abdestli olması istenir, bu durum yetişkinlere sözlü olarak ifade edilmez, sadece gençlere ya da ergenliğe geçiş sürecinde olduğu düşünülen çocuklara abdest almaları anneleri tarafından sessizce tembihlenir). Hoca önce Kuran’dan ayetler okuyarak duasını yapar. Sonra Türkçe dua edilir. Dua şöyledir:

“Allah’ım! Bize faydalı, bereketli, imdâdımıza yetişen, hepimize iyi gelecek olan bir yağmur ver. Ya Rabbi! Bize geciktirmeden yağmur yağdır. Ya Rabbi! Bize yağmur yağdır. Ya Rabbi! Bize yağmur yağdır. Allah’ım yağmurunla bizleri, hayvanları sula, rahmetini yay, yağmurla yerleri yeşillendir. Ya Rabbi! Bize yağmur yağdır. Ya Rabbi! Bize yağmur yağdır. Ya Rabbi! Bize yağmur yağdır”.

Hoca, dua ederken duada bulunan herkes “Amiin” der ve dua bitiminde Fatiha Suresi okunur. Hoca daha sonra iki rekat namaz kıldırır, namaza kadınlar katılmaz. O sırada kadınlar yemek pişirme hazırlıklarıyla meşguldürler. Dua ve namaz bittikten sonra duanın yapılacağı yerde kurbanlar kesilir ve kazanlar kurulur. Bir grup kadın kurbanları temizler, kadınlardan daha yaşlıca olanları, eti hazırlayan kadınlara öğütler verdikten sonra, tecrübelerinden dolayı eti pişirmek için ocağın başına geçer ve eti pişirirler. Et pişerken içerisine çok az yağ ve çok az su konur. Pişen kurban etine, baharat ya da sebze türü başka hiçbir şey katmamaya özellikle dikkat edilir. Pişen kurban etinin üzerine bereketli olması için dualar okunur, bunun için özel bir dua yoktur, Üç İhlas ve bir Fatiha Suresi okunarak dua tamamlanır (kadınlar arasında bu surelere genel olarak dua adı verilmektedir). Etler piştikten sonra hep beraber yemek yenir, yemek yenildikten sonra herkes dağılır ve ritüel böylece bitmiş olur. Yağmur Duasına katılan herkes dua sonrasında aynı gün ya da ertesi gün yağmurun yağacağına inanır. Hatta bu durum köylüler tarafından “Allah’ın izniyle yağmur yağacak” diye ifade edilir. Köylülerden biri yağmurun yağacağına inancın kesinliği konusunda “kalbini bozma, şüpheye yer yok” demiştir. Alaca köyünde yağmur duası ritüeli sadece kuraklık zamanlarında değil, bereketi artırmak ya da olabilecek herhangi olumsuz bir durumun önüne geçmek için her yıl yaz aylarında yapılmaktadır.

Ardahan’ın Çağlayık köyünde ise “Yağmur Duası” sadece kurak mevsimlerde, yağmur yağmadığında, hava şartlarından dolayı ekinlerden beklenen verimin alınmayacağı tahmin edildiği durumlarda yapılmaktadır. Çağlayık köyü sakinleri çok uzun yıllardır fazlaca yağmur yağdığı için köylerinde yağmur duasına çıkılmadığını belirtmişlerdir. Hatta köylüler, günümüzde fazla yağın ve ekinlere zarar vereceğini düşündükleri dolu ya da yağmuru dindirmek için üzerine kaya tuzu koydukları, altı

kararmış bir tencereyi ters çevirerek, kapılarının önüne koymaktadırlar. Dolu ya da yağmuru dindirmek için uygulanan diğer bir uygulama ise dua ederek eşikten dışarıya bir demir parçası ya da bıçak atmaktır, böylece yağmurun dineceğine inanılır. Ardahan'ın Çıldır ilçesine bağlı Yıldırımtepe köyünde de fazla yağın yağmuru ya da doluyu ekinlere ve çevreye zararlı olacağı sebebiyle ters çevrilen tencerenin üzerine kaya tuzu koyarak durdurmaya çalışmak, halkın sıklıkla gerçekleştirdiği bir uygulamadır. Aynı uygulama Kars'ın Alaca köyünde de gerçekleştirilmektedir.¹

Ardahan'ın Çağlayık köyünde yağmur duasına çıkıldığı zamanları anlatan köylüler, duanın özellikle köyün orta mahalle adı verilen yerleşim yerinin tam karşı tarafına düşen, Ziyaret Tepesi'nde yapıldığını, bu tepede eskiden kendi kendine yetişen çok büyük bir çam ağacı olduğunu ve kurbanların o tepedeki çam ağacının altında kesildiğini belirtmişlerdir. Yağmur duasında kesilen kurbanın yıllarca, “Köylü Eşo Amca” dedikleri kişi tarafından kesildiğini belirten köylüler, dualar edilib, namaz kılındıktan ve kurban kesildikten en geç dört saat sonra yağmur yağdığını belirtmişlerdir (kişinin gerçek isminin ne olduğu ve yaşayıp yaşamadığı sorulduğunda ise kişinin öldüğü ve gerçek isminin Eşref olduğu belirtilmiştir). Kendilerine köyde başka ziyaret yeri olup olmadığı ve varsa oralara yağmur duasına çıkılıp çıkılmadığı sorulduğunda; köyün üç yanında da ziyaret yeri olduğu ancak yağmur duasına sadece adına “Ziyaret Tepesi” dedikleri yerde çıkıldığı cevabı alınmıştır. “Ziyaret Tepesi”ni gösterdiklerinde, bahsi geçen büyük çam ağacını göremediğimizi söylediğimizde ise ağacın bazı altın sevdalısı kişiler tarafından, köklerinin arasında altın olduğu gerekçesiyle kesildiği belirtilmiştir. Bu durumdan üzüntü duyduklarını ifade eden köylüler, göçle birlikte köyde yaşayan insanların azaldığını, iletişimin koptuğunu, eski gelenek ve göreneklerin çoğunu uygulayamadıklarını ve bundan gerçek bir üzüntü duyduklarını defalarca belirtmişlerdir. Köyde hayvancılıkla uğraşan İdris Bey: “Eskiden her şey güzeldi, ekmeğin de tadı başkaydı, sütün de, yoğurdun da... Eskiden buralar kalabalıktı, şimdi kimse kalmadı, yağmur duası sırasında hep beraber dua eder, hep beraber yemek yer, hep beraber yağmurun yağmasını beklerdik... yani beraberdik, birlikteydik, şimdilerde her şey yok oluyor” (50 yaşında/Hayvancılıkla uğraşıyor). Köyde eşiyile birlikte hayvancılıkla uğraşan görüşmeci, kendisinin 3 erkek çocuğu olduğunu, çocuklarından birinin üniversite mezunu/öğretmen olduğunu diğerinin üniversite öğrencisi ve en küçük oğlunun isi lisede okuduğunu ifade ederken, üç çocuğunu da okuttuğunu, bir gün kendilerinin de köylerinden gideceklerini

1-Ardahan'ın köylerinde araştırma yaparken karşılaştığımız ve Ardahan'a ziyaret için gelmiş Van'lı bir kişi fazla yağın yağmuru durdurmak için Van'ın Çubuklu köyünde çok eskiden gerçekleştirilen başka bir uygulamadan bahsetmiştir. Bu kişinin anlattığına göre: “Van'ın Çubuklu köyünde, isimleri aynı olan iki kişi yedi yolun başına birer çubuk dikerek bu çubuklara gökkuşağının yedi rengini simgeleyen yedi renkli ip bağlar ve “biz yağmuru bağladık, artık yağmur yağmaz, buka barane çıktı” derler, böylece yağmur yağışı kesilir. Karşılaştığımız bu kişinin anlatılarına göre Van'ın Çubuklu Köyü'nde yağmur yağması için çok eskiden uygulanan bir uygulama ise şöyledir: “yağmur yağmadığı zamanlarda bir eşeği, buka baranenin (gökkuşağının) yedi rengiyle süsleyip, eşeğin üzerine su serpmeye ya da su dökmekle sonuçlanan uygulamadır. Eşeğin üzerinden toprağa dökülen suların, yağmuru yağdıracağına inanılır (52 yaşında, kadın/ Ev hanımı).

belirtmiştir.

Köylülerin ritüeller, gelenek, göreneklerle ilgili anlatıları kültürel hafızanın göstergeleridir. Çağlayık köyünde yağmur duasına ilişkin kaybolmaya yüz tutan ritüeller, köylülerin anlatılarında, kimi zaman özlemle ve gözleri dolarak ifade edilen, kendilerine kültürel miras yoluyla aktarılan, yaşamlarının belirli dönemlerinde bire bir uyguladıkları ama şimdilerde çevrelerindeki insanlara özlemle anlatılan bir anı görünümüne bürünmüştür.

2. Çocuklar Tarafından Uygulanan Yağmur Duası: “Buka Barane”

Kars’ın Alaca köyünde uygulanan yağmur yağdırma ritüellerinden bir diğeri “Buka Barane” ritüelidir. Bu ritüel çocuklar tarafından gerçekleştirilmektedir. Çocuklar toplanarak bir çalı süpürgesini ya da çok nadir de olsa uzun bir ağaç dalına, elbiseler giydirip üzerine eşarp, yemeni ya da yöredeki ismiyle “leçek” atarak bir gelin gibi süslerler. Çocukların süsledikleri bu çalı süpürgesine “Buka Barane” adı verilir. “Buka Barane” yağmur gelini demektir ve yörede diğerk anlamı gökkuşağıdır. Süsleme işlemi tamamlandıktan sonra çocuklar hep beraber köyün içinde “Buka Barane geldi, / Buka Barane geldi, / Verin onun payını ki yağmur yağsın” diye bağırarak kapı kapı dolaşırlar.

Gittikleri her kapıda evin kızı, gelini, ya da ev sahibi yaşlı kadın tarafından yağmur yağması niyaz edilerek çocukların üzerine su serpilir ve “İnşallah bir an önce yağmur yağsın” denir. Bu duaya orda bulunan herkes “Amiiin” der. Simgesel olarak çocukların üzerine serpilerek ve yağmuru çağrıştıran bu suyun, yağmur yağışını da hızlandıracağına inanılır. Bazı evlerde çocukların üzerine su serpmek yerine çaydanlıkla su dökülmektedir. “Buka Barane” ritüelinde çocukların üzerine su serpen kişi; evdeki genç kız, evin gelini ya da evdeki kayınvalidedir. Evdeki erkeklerden hiçbiri çocukların üzerine su serpmez/dökmez. Çocukların gezdirdikleri “Buka Barane” simgesel olarak bir kadındır ve suyu serpen de kadındır. Burada kadının doğurganlığı ve doğurganlık özelliğinden dolayı verimlilikle ilişki kurulmaktadır. “Buka Barane” ritüelinde çocukların üzerine su serpildikten sonra, çocuklara çeşitli armağanlar verilir ve çocuklar başka bir evin kapısına gitmek üzere uğurlanır. Çocukları mutlu edecek hediyeler arasında daha çok, şeker, çikolata, yemiş, meyve, harçlık vardır. Ancak köyün bazı evlerinde geçmiş yıllarda olduğu gibi un, yağ, pirinç, bulgur, şeker verildiği de gözlemlenmiştir. Çocukların yaptığı bu ritüelin ardından yağmur yağacağına inanılır. Hiçbir köylü kapısına gelen çocuğu boş göndermek istemez, çocukların saf, temiz ve masum olduğuna inanç tamdır. Eşi, oğulları, gelini ve torunları ile yaşayan ve 74 yaşında olduğu söylenen Enise Nene (köyde çocuklar ve torunları kendisine böyle seslenmektedirler) “Çocuklar saf, temiz ve masumdur, onların yüzü suyu hürmetine yağmur yağar, evler bereketlenir, şenlenir. Onların gönlünü kırmamak, hoş tutmak gerekir” demektedir.

Ardahan'ın Çağlayık köyünde ise bir yağmur yağdırma ritüeli olan Buka Barane, günümüze kadar ulaşırsa da kaybolmaya yüz tutmuş “bir çocuk oyunu” haline dönüşmüştür. Çocuklar bu oyunda çok yakını oldukları evlerin kapısına gider ve evin hanımı çocuklara, onları mutlu edebileceğini düşündüğü şeylerden (şeker, çikolata, meyve vb.) ufak hediyeler verir. Çocukken, Buka Barane ritüelini uygulayan ve bugünün yetişkinlerinden olan görüşmecilerden biri, çocukken Buka Barane ile dolaştıklarında, her evden sadece yağ topladıklarını belirtirken topladıkları bu yağları, bugün olmayan köy bakkalına sattıklarını, karşılığında ise bakkaldan para aldıklarını söylemiştir (43 yaşında, erkek / Hayvancılıkla uğraşıyor).

Çocukların uyguladıkları “Buka Barane” ritüeli ile ilgili olarak Kars-Ardahan yöresine genel olarak baktığımızda; Buka Barane ritüelinin ismi, Kars'ın kimi bölgelerinde “dodu gezdirme” olarak adlandırılmaktadır. Ardahan'ın Posof ilçesine bağlı Türkgözü köyünde ise ritüel sırasında gezdirilen kuklaya “Kepçe Hatun” adı verilmektedir.

Sonuç

Ritüellerin kültür içindeki önemi, işlevleri ve özellikle günlük yaşam süreçlerindeki etkileşim ağları, ait olunan kültürün değerlerini sergilemesi açısından önemlidir. Ritüel hangi amaç için yapılıyor olursa olsun, sonuçta toplumsal bir işlevi yerine getirmektedir. Yağmur duası ritüellerinde amaçlanan işlev; yağmurun yağmasını sağlamak ve kuraklığı önlemektir. Bu amaçla dinsel ve geleneksel çerçevede bir ritüel hazırlığı yapılır ve çeşitli uygulama safhalarından oluşan bu ritüeller gerçekleştirilir. Başlangıç aşaması dinsel ya da geleneksel eylem ve simgelerle anlam yüklü olsa da ritüeller, sonuçta toplumsal bir amaca hizmet ederler.

Yetişkinler ve çocuklar tarafından gerçekleştirilen, buka barane ve yağmur duası ritüellerinde birincil olarak yağmur yağdırmak ve bereketi artırmak amaçlanır; bu, ritüellerin görünen işlevidir. Ritüellerin ikincil işlevi ise, bireyleri bir arada tutarak toplumsal bağları güçlendirmesi ve pekiştirmesidir. Ritüelin uygulanış safhasında alınan haz ve bir olma duygusu toplumsal bağları güçlendirmekle birlikte, geleneklerin genç kuşaklara öğretilerek aktarılmasını sağlamaktadır. Toplu olarak bir eylemin gerçekleştiriliyor olması, kültürün bir üyesi olarak kişinin o kültüre aidiyetini artırmaktadır. Alaca ve Çağlayık köylerinde ritüelin uygulanış ve kültürel süreçteki devamlılığı ve insanlar üzerindeki etkisi görüşülen köylülerin sözlerinde de oldukça açıktır. Çağlayık köyünde, 50 yaşında olan ve hayvancılıkla uğraşan bir erkek görüşmeci köyden kente göçle birlikte köyde yaşayan insanların azaldığını, iletişimin koptuğunu, eski gelenek ve göreneklerin çoğunu uygulayamadıklarını ve bundan gerçek bir üzüntü duyduklarını belirtirken; “Eskiden her şey güzeldi, ekmeğin tadı başkaydı, sütün de, yoğurdun da... Eskiden buralar kalabalıktı, şimdi kimse kalmadı, yağmur duası sırasında hep beraber dua eder, hep beraber yemek yer, hep beraber yağmurun yağmasını beklerdik... yani beraberdik, birlikteydik” demektedir.

Hem yetişkinler tarafından hem de çocuklar tarafında uygulanan yağmur duası ritüellerinde daha önce de dediğimiz gibi görünen işlev; yağmur yağdırma ve bereketi artırma işlevidir. Bu görünen işlev çerçevesinde özellikle yağmur duasında, köy halkı bir araya toplanır. Bir yandan dualar edilirken diğer yandan imece usulü hazırlıklar yapılır. Dua bitince zengin, fakir, kadın, erkek, çocuk ayırt etmeksizin toplu yemek yenir ve yemeğe tüm köy halkı katılır. Bu durum birliktelik bilincini ve topluluğun bir üyesi olma duygusunu güçlendirir. Her iki ritüelin uygulanışı ile kuşaktan kuşağa geleneklerin aktarımı ve devamı sağlanmış olur.

Schechner (Schechner, 1997, s. 622), “ritüel sonuca yöneliktir” der. Yağmur duası ritüelinde yağmur yaratandan istenir. Ritüel, katılımcılar tarafından derin bir inançla gerçekleştirilir. Ritüelde yapılması ve yapılmaması gerekenler şeklinde belli kurallar vardır. Leach (Leach, 1972, s. 1098), tabudan bahsederken, tabunun, dinsel, sosyal yasaklamalar ve emirler sistemi olduğunu vurgular ve bunlar, dokunmama, anmama, söylememe, yapmama gibi belli eylemler üzerinde yoğunlaşır. Yetişkinler tarafından gerçekleştirilen yağmur duası ritüelinde de yapılması ve yapılmaması gerekenler belirlidir ve bunlar kültürel miras yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmış kurallardır. “Herkes tarafından bilinen ve uygulanan bir kural olan ritüele abdestsiz kişilerin katılamayacağı” kuralı bu kurallardan biridir. Gençlere ya da ergenliğe geçiş sürecinde olduğu düşünülen çocuklara abdest almaları anneleri tarafından söylenir bu açıdan baktığımızda kültürün aktarımında, kadınlar başat bir role sahiptir. Ritüelin belirli safhaları vardır ve yıllardır süre gelen bir düzenle bu safhalar uygulanır. Örneğin kurban hiçbir zaman dua edilmeden ve namaz kılınmadan önce kesilmez. Yine dikkatle uyulması gereken başka bir kural; pişen kurban etine hiçbir baharatın ve sebzenin katılmaması etin sadece yağ ve su ile pişirilmesidir. Ritüelin safhaları kesin çizgilerle belirlenmiştir. Her aşamada; abdest alınması, dua edilmesi, namaz kılınması, kurban kesilmesi ve sonrasında yemeğin hazırlanması süreçleri birbirilerinden ayrılmıştır ve bu süreçlerde dini içerikli sözler ve yaptırımlar ağır basmaktadır. Yağmur duasının tüm aşamalarında amaç Allah’ın rızasını kazanmak ve böylece Allah’ın izniyle yağmurun yağmasını dilemektir. Yağmur duasına katılan herkes, yağmur duası ritüelinin uygulayıcısıdır ve yağmurun yağacağına inanç tamdır.

Çocuklar tarafından gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüeli “buka barane”nin uygulanış safhalarında simgesel motiflere yer veriliyor olması oldukça anlamlıdır. Bir çalı süpürgesinin kadın gibi giydirilip, ona “buka barane” (yağmur gelini) denmesi, kültürümüzdeki gelin motifini de açıklar. Gelin bereketi simgeler, kadının doğurganlık özelliği, onun bereketle anılmasını sağlar. Yeni gelinin kucağına ya da yatağına erkek çocuk bırakmak, gelin olduğu evin kapısında ya da damında testi kırdırmak, dama çıkıp elma attırmak gibi pratikler gelinle özdeşleşmiş ve bereket saçıcı, bereketi temsil eden motifler olarak kültürümüzde yer etmişlerdir. Çocukların çalı süpürgesinden yaptıkları kuklaya “buka barane” (yağmur gelini)

adının verilmesi ve kültürel hafızanın devamlılığı ile kuşaktan kuşağa bu ritüelin aktarımı, yağmurun da bereketi temsil etmesiyle açıklanabilir. Kültürümüzde gelinin bereket ve doğurganlıkla özdeşleşmesi gibi, yağmur da toprakla özdeşleşir. Yağmur, toprağa düştüğü anda toprak yeşerir, bereketlenir,

Geçmişten gelen kültürel etmenler dinsel öğelerle ilişkilendirilerek yeni inanç öğelerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Atay, 2009, s. 109). Kültür öğrenilir ve özellikle kültürel hafızalarda yer etmiş simgelerle aktarılır. Simgelerin kökleri vardır. Benzetmeler sadece simgelerin dilsel yüzeyidir, onlar güçlerini insan tecrübesinin derinliklerinden alırlar (Obeyesekere, 2011, s. 398) ve çeşitlilik göstermelerine rağmen bir takım ortak öğelere sahiptirler (Ateş, 2014, s. 19). Yağmur yağdırma ritüeli çevresinde gelişen uygulamalar ve simgesel motifler; çevresel faktörlere, iklime, coğrafyaya ve içinde bulunulan kültürel ardıla göre değişiklik gösterse de bunların altında yatan anlamlar özde aynıdır ve aynı işleve hizmet ederler. Yağmur yağdırma ritüellerinde, insanlar yağmurun yağması istemi doğrultusunda, doğayı kontrol etmeye çalışırlar ve topluluk halinde temsili bir eylem gerçekleştirirler. Kültürün bir üyesi olarak insan, toplumsal kaynaşma içerisindedir. Sosyal ilişkilerin kurulması, toplumsal birliğin sağlanması, geleneklerin kuşaktan kuşağa aktarımı, geçmişten gelen kültürel motiflerin kültürel bellekte devamlılığını sağlamak genel olarak ritüellerin işlevleri arasında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1963). Türkiye’de yağmur duası, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 21, 1-40.
- And, M. (2003). *Oyun ve bğü Türk kültüründe oyun kavramı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Atay, T. (2009). *Din hayattan çıkar (Antropolojik Derlemeler)*, (2.Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ateş, M. (2014). *Mitolojiler ve semboller*, (4.Baskı), İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Başgöz, İ. (1986), *Folklor yazıları*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Bulut, M., Karacagil, Z. (2018). Yağmur duası: Dikili örneği, *Journal of Human Sciences*, 15(3), 1773-1790. doi:10.14687/jhs.v15i3.5331.
- Çıplak, N. (2002). “İçel’de yağmur yağdırma törenleri”, *Folklor/Edebiyat*, 8 (31), s: 93-103.
- Demren, Ö. (2006). Yağmur yağdırma ritüeli çerçevesinde Ortaköy yağmur duası, *Türkbilig*, 12, 76-92.
- Eliade, M. (1992). İmgeler ve *simgeler*, M. A. Kılıçbay (Çev.), (1. Baskı), Ankara: Gece Yayınları.
- Emiroğlu, K., Aydın, S. (2009). *Antropoloji sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Erginer, G. (1997). *Kurban-kurbanın kökenleri ve Anadolu’da kanlı kurban ritüelleri*, (1. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gözaydın, N. (1972). Yağmur duası üzerine derlemeler, *Türk Folklor Araştırmaları*, 14 (274), 6312.
- Gözaydın, N. (1991). *Folklor dünyasından*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Harmanşah, R., Nahya, Z.N. (2016). *Etnografik hikâyeler Türkiye’de alan araştırması deneyimleri*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Hassan, Ü. (2000). *Eski Türk toplumu üzerine incelemeler*, İstanbul: Alan Yayınları.
- İnan, A. (1972). *Tarihte ve bugün şamanizm - Materyaller ve araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (1987). Yağmur duası çömçe gelin, *Makaleler ve incelemeler-I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 480-481.

- Karaman, K. (2010). Ritüellerin toplumsal etkileri, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 227-236.
- Kobyay, E.Ş. (2014). *Türkiye’de yağmur törenleri ve yağmurla ilgili inanışlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*, (4.Basım), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Leach, M. (1972). *Standart dictionary of folklore, mythology and legend*, New York: Funk and Wagnalls.
- Mambetkaliyev, S. (1997). “Şamanizm ve çocuk folkloru”, *Uluslararası IV. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri (4-7 Kasım)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları IV, 337-344. Erişim adresi: <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/55.php>
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Morris, B. (2004). *Din üzerine antropolojik incelemeler (Bir Giriş Metni)*, Çev: Atay, T. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Murtezaoğlu, S. (2012). Kültürel belleğin ritüel yoluyla kuruluşu, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, (Balkan Özel Sayısı-II)*, 2012-2. 344-350.
- Obeseyekere, G. (2011). *Kültürün işleyişi psikanaliz ve antropolojide sembolik dönüşüm*, J. Ergelen (Çev.), İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Örnek, S.V. (1995). *100 Soruda ilkelerde din, büyü, sanat efsane*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Örnek, S.V. (2017). *Etnoloji sözlüğü*, Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Rappaport, R. (1992). Ritual, R. Bauman (Ed.) *Folklore, Cultural Performances and Popular Entertainments*, (s. 249-260) içinde. Oxford University Press,
- Schechner, R. (1997). Ritual and performance. T. Ingold (Ed.). *Companion Encyclopedia of Anthropology, Humanity, Culture and Social Life*, (s. 613-647) içinde. London: Routledge Publication.
- Şahin, H. İ. (2008). Kaz Dağlarında dağ, ağaç ve ocak kültü üzerine inanış ve uygulamalar, *Balıkesir Üniversitesi SBE Dergisi*, 11 (19), 116-126.
- Tanyu, H. (1980). İslâmlıktan önce Türklerde tek tanrı inancı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No: 148.

Turner, V. (1982). *From ritual to theatre - The human seriousness of play*, New York: Paj Publications.

Türk, H. (2002). Yağmur duası ritüelleri motif bakımından karşılaştırmalı bir inceleme, *Folklor Edebiyat*, 8 (31), 67-91.

Vargün, B. (2017). Üzerlik bitkisi çevresinde gelişen inançlar ve uygulamalar (Bozova, Eyyübiye ve Harran örnekleri). *Journal of Human Sciences*, 14(2), 1082-1092. doi:10.14687/jhs.v14i2.4396.